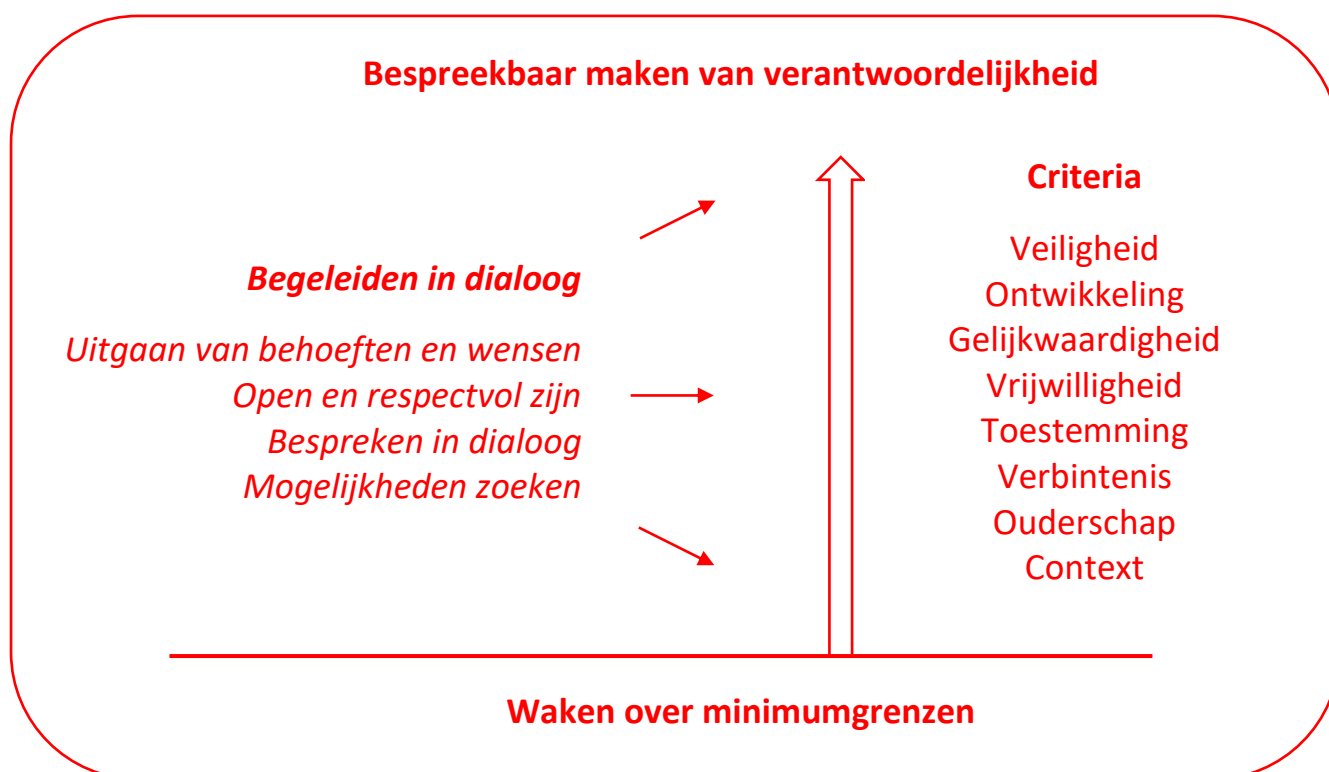

VISIEGROEP ETHIEK IN
WELZIJN EN BUITENGEWOON ONDERWIJS
BROEDERS VAN LIEFDE

Ethisch advies

**Ethisch omgaan met seksueel gedrag
bij personen met een ondersteuningsvraag**

Maart 2023

In dit advies gaan we uit van de volle erkenning van seksualiteit als een **centrale dimensie van het leven**. Seksualiteit kan zowel betrekking hebben op het eigen lichaam als op het seksuele contact en de relatie met een ander. Bij relaties focussen we op seksuele relaties, ongeacht de seksuele identiteit of voorkeur van de betrokkenen, en zonder het belang van vriendschappelijke en intieme verhoudingen uit het oog te verliezen. Specifiek aan dit ethisch advies is dat we ons richten op het seksuele gedrag van personen met een ondersteuningsvraag. Als beroepskrachten bieden we hun waar nodig ondersteuning, zodat zij zelf tot seksuele gezondheid of seksueel welzijn kunnen komen.

Beroepskrachten ervaren veel handelingsonzekerheid bij het omgaan met seksueel gedrag. Individuele waarden en normen spelen vaak een rol in de omgang met dit gedrag. Een houding van **zelfreflectie** is daarom essentieel bij beroepskrachten, maar ook belangrijk bij andere betrokkenen. Welke invloed hebben wij op de seksualiteitsbeleving en het seksuele gedrag van personen met een ondersteuningsvraag? Hoe kunnen wij ook hun seksuele gezondheid en welzijn bevorderen?

Om beroepskrachten daarbij te ondersteunen, gaat dit advies in op de vraag hoe wij ethisch verantwoord kunnen **omgaan met seksueel gedrag** van personen met een ondersteuningsvraag. Seksueel gedrag omvat fysiek, non-verbaal en verbaal gedrag, met inbegrip van de omgang met sociale media en internet. We focussen op seksueel gedrag maar kunnen dit niet los zien van seksuele beleving. Seksualiteitsbeleving is zeer subjectief, behoort tot de diepste intimiteit van de persoon, en kan zich al dan niet uiten in gedragingen. Seksueel gedrag heeft een meer objectief karakter en kan grote gevolgen hebben voor de seksuele gezondheid van de persoon zelf en van anderen. Daarom richten we ons in dit advies op het seksueel gedrag. Bovendien oordelen we niet onmiddellijk over dat seksueel gedrag zelf, maar zoeken hoe we als beroepskrachten het beste met dat gedrag kunnen omgaan, zowel in reactie op een actuele situatie als preventief en proactief naar een toekomstige situatie.

Daarbij opteren we voor een **ethische visie** die de verantwoordelijkheid van de betrokkenen centraal stelt. We houden rekening met de diversiteit aan waarden en normen, de persoonlijke ontwikkeling, de specifieke leefsituatie en het sociale netwerk van personen met een ondersteuningsvraag. We houden ook rekening met de wettelijke regels. Daarbij zijn toestemming en integriteit fundamentele principes (noot 1). In de ethische visie staat het begeleiden in dialoog en het begeleiden van de verantwoordelijkheid centraal. We werken deze twee elementen uit.

We verhelderen de **termen** die we in dit advies gebruiken:

- **Seksualiteit:** “Seksualiteit is een centraal aspect van het leven van de mens. Het omvat seks, genderidentiteit en -rollen, seksuele oriëntatie, erotiek, plezier, intimiteit en voortplanting. Seksualiteit wordt ervaren en vormgegeven in gedachten, fantasieën, verlangens, overtuigingen, attitudes, waarden, gedrag, handelingen, rollen en relaties. Hoewel seksualiteit al deze dimensies kan omvatten, worden deze niet altijd ervaren of vormgegeven. Seksualiteit wordt beïnvloed door de interactie van biologische, psychologische, sociale, economische, politieke, culturele, ethische, wettelijke, historische, religieuze en spirituele factoren.” (WHO, 2010)
- **Seksuele gezondheid:** “Seksuele gezondheid is een toestand van fysiek, emotioneel, mentaal en sociaal welzijn in verband met seksualiteit; het is niet alleen de afwezigheid van ziekte, disfunctie of gebrek. Seksuele gezondheid vereist een positieve en respectvolle benadering van seksualiteit en seksuele relaties, alsook de mogelijkheid om plezierige en veilige seksuele ervaringen op te doen, zonder dwang, discriminatie en geweld. Om seksuele gezondheid te bereiken en te behouden moeten de seksuele rechten van eenieder worden gerespecteerd, beschermd en gerealiseerd.” (WHO, 2010)
- **Seksueel gedrag:** elk gedrag in verband met seksualiteit, zowel fysiek, non-verbaal als verbaal, inclusief de omgang met sociale media en internet.
- **Beroepskrachten:** alle professionelen die betrokken zijn in de ondersteuning in onderwijs, welzijn en zorg.
- **Ondersteuning:** het geheel van professionele activiteiten die beroepskrachten ondernemen om de levenskwaliteit van personen met een ondersteuningsvraag te bevorderen.
- **Personen met een ondersteuningsvraag:** jongeren, volwassenen en ouderen die een beroep doen op ondersteuning in een school of ortho(ped)agogisch centrum.

1. BEGELEIDEN IN DIALOOG

Uitgaan van behoeften en wensen

In de begeleiding gaan we uit van de **behoeften en wensen** van personen met een ondersteuningsvraag. Seksualiteit is immers voor hen, net zoals voor ieder ander mens, een centrale dimensie van het leven. Er zijn vele motieven voor seksualiteit, waaronder biologische, emotionele, relationele en op macht gerichte motieven.

- ✓ Voor sommigen is seksualiteit gericht op hun **eigen lichaam** en bestaat het vooral uit het seksueel bevredigen van zichzelf.
- ✓ Voor anderen staan lichamelijke intimiteit en seksueel genot met **een ander** voorop. Hierbij maken we een onderscheid tussen een seksueel contact of relatie met een vaste partner en met een niet-

vaste partner, tussen een reeds bestaande relatie en een nieuwe relatie, tussen een relatie met iemand buiten de voorziening of school en met een persoon met ondersteuningsvraag in de voorziening of school. Een seksuele relatie kan heel belangrijk zijn: om seksuele behoeften te bevredigen, om de eenzaamheid te doorbreken, om iets voor een ander te betekenen, om van de partner te houden en door de partner geliefd te worden, en om moeder of vader te worden.

- ✓ Weer anderen willen een beroep doen op **seksuele dienstverlening**.
- ✓ Sommige personen met een ondersteuningsvraag hebben echter **geen expliciete** behoeften of wensen met betrekking tot seksualiteit.

We merken op dat er ook een seksuele verhouding kan ontstaan tussen een persoon met ondersteuningsvraag en een **beroepskracht**. Hierop gaan we in dit advies niet verder in. Vanuit deontologisch standpunt is dit seksuele gedrag niet toegestaan omdat de machtsverhouding uit de ondersteuningsrelatie een schadelijk effect heeft op de positie van de persoon met ondersteuningsvraag in het seksuele gedrag. Als een beroepskracht seksuele gevoelens heeft voor een persoon met ondersteuningsvraag, brengt hij of zij dit tijdig in intervisie of supervisie. Als er een seksuele verhouding ontstaat, meldt de beroepskracht dit aan de leidinggevende.

Open en respectvol zijn

Seksualiteit kan en mag er zijn, en mag geen taboe zijn. Maar seksueel gedrag móet er ook niet zijn en moet niet bij voorbaat worden gestimuleerd. Daarom nemen we een **open en respectvolle houding** aan ten aanzien van de seksuele behoeften en wensen van personen met een ondersteuningsvraag. We respecteren zoveel mogelijk hun vrijheid.

Toch is seksualiteit een belangrijk element van de integrale ondersteuning die we bieden. Daarom stellen we **open vragen** naar hun behoeften en wensen, vanuit een respectvolle houding, zonder af te remmen of aan te moedigen, zonder vooraf te oordelen en te normeren, en rekening houdend met hun ontwikkeling.

Een open houding met een **proactief bespreekbaar** maken van seksualiteit kan personen met een ondersteuningsvraag helpen om hun eventuele eigen terughoudendheid tegenover seksualiteit te overwinnen. Zelfs als ze aangeven geen seksuele behoeften of wensen te hebben of niet te willen praten over seksualiteit, is het onze taak om te proberen seksualiteit bespreekbaar te maken. We respecteren hun wil en volgen hun tempo, maar blijven hen uitnodigen om over seksualiteit te spreken.

Bespreken in dialoog

Vanuit de behoeften en wensen van personen met ondersteuningsvraag en onze open en respectvolle houding, maken we seksualiteit bespreekbaar in dialoog. We vragen die dialoog uit te breiden naar **andere betrokkenen**.

- Bij voorkeur zijn dit de **naastbetrokkenen met een wettelijk mandaat**. De wet voorziet een regeling.
  - Voor minderjarigen: de **ouders of de voogd**, of de **vertrouwenspersoon** die de minderjarige zelf heeft aangeduid, rekening houdend met de rechten van het kind of jongere.
  - Voor meerderjarigen: op de eerste plaats de samenwonende **echtgenoot of partner**; vervolgens in dalende volgorde: één van de ouders of beide **ouders**; een **belangrijke betrokken derde** aangewezen door de persoon met ondersteuningsvraag of door de ouders of voogd; een meerderjarig **kind**; een meerderjarige **broer of zus**. De bewindvoerder heeft geen bevoegdheid over seksualiteitsbeleving.
- Daarnaast zijn er nog andere **naastbetrokkenen zonder wettelijk mandaat** die we in de dialoog kunnen betrekken.

Als we naastbetrokkenen in de dialoog betrekken, bespreken we dit eerst met de persoon met ondersteuningsvraag. We vragen zijn of haar **uitdrukkelijke toestemming** omdat het om intieme zaken gaat. We betrekken ook de persoon met ondersteuningsvraag zelf zoveel mogelijk in de dialoog in met de naastbetrokkenen.

Deze dialoog is niet zomaar een gesprek of overleg, maar een **wederkerige uitwisseling** die zowel verbaal als non-verbaal plaats vindt en waarbij iedere betrokkene een inbreng doet die past bij de eigen ontwikkeling, mogelijkheden en communicatieve vaardigheden.

Mogelijkheden zoeken

In de dialoog zoeken we naar mogelijkheden om de behoeften en wensen van personen met een ondersteuningsvraag in verband met seksualiteitsbeleving te realiseren. We bieden hun **informatie, advies en vorming** over seksualiteit en seksueel gedrag. We kunnen individueel, maar ook in groep. Zo nodig verwijzen we hen door voor gespecialiseerde informatie en helpen we hen bij het verwerven van voorbehoedsmiddelen.

Vanuit de behoeften en wensen van personen met ondersteuningsvraag zoeken we naar **mogelijkheden om seksualiteit te beleven**. We zetten ons in om die mogelijkheden te realiseren in de context van wonen waar privacy en persoonlijke levenssfeer voorop staan. Dit doen we niet in de context van werken en school die een sociale ruimte en publiek forum vormen. Daar gelden immers sociale normen die beperkingen opleggen aan seksueel gedrag.

We ondersteunen de mogelijkheid om een seksuele relatie of seksuele contacten te hebben **buiten de voorziening**. Ook **binnen de woon- en privésfeer van de voorziening** maken we het voor personen met een ondersteuningsvraag mogelijk om een bestaande of nieuwe relatie seksueel beleven. Daartoe behoort ook het ter beschikking stellen van een ruimte binnen de voorziening waar ze zelf ongestoord en zonder anderen te storen seksueel contact met een partner kunnen hebben, voor zover dit past bij de vorm van ondersteuning en mogelijk is binnen de infrastructuur van de voorziening. Daarbij is het van belang hen te begeleiden in het nemen van verantwoordelijkheid bij het seksuele gedrag aan de hand van de ethische criteria die we hieronder uitwerken.

We voorzien ook de mogelijkheid om een beroep te doen op **seksuele dienstverlening**. Dit wordt best aangeboden door een persoon of organisatie die ervaring heeft met personen met een ondersteuningsvraag. Indien gewenst maken we praktische afspraken met de persoon en met de medewerkers van de organisatie.

Tegelijk zoeken we naar manieren om **belemmeringen** te voorkomen of weg te nemen. Zo kunnen het ontbreken van kennis en vaardigheden, het hebben van psychische of somatische klachten, het gebruik van medicatie, of het gebrek aan privacy en accommodatie een negatieve en ongewenst invloed hebben op. Daarom is het belangrijk om regelmatig met de persoon met ondersteuningsvraag mogelijke belemmeringen te bespreken en te proberen deze belemmeringen weg te nemen.

2. BEGELEIDEN VAN VERANTWOORDELIJKHEID

We **begeleiden** personen met een ondersteuningsvraag bij hun seksueel gedrag. Dit omvat fysiek gedrag, non-verbaal gedrag, verbaal gedrag, omgaan met sociale media en internet, enz. We bespreken met hen de mogelijkheden en risico's en valkuilen, en adviseren als er problemen zijn.

Vanuit ethisch perspectief is de begeleiding gericht op **verantwoordelijk seksueel gedrag**. We begeleiden personen met een ondersteuningsvraag bij het nemen van zoveel eigen verantwoordelijkheid als ze kunnen dragen, dus in verhouding tot hun eigen mogelijkheden en ontwikkeling. We aanvaarden ook ze er niet altijd in slagen die verantwoordelijkheid te nemen en ondersteunen hen om het opnieuw te proberen.

Deze verantwoordelijkheid is altijd gericht op het verhogen van hun **kwaliteit van leven** in de context van hun levensgeschiedenis en leefomgeving.

De directie ontwikkelt een **beleidsvisie** voor de voorziening of school als geheel. Ze doet dit in samenspraak met de beroepskrachten en met vertegenwoordigers van de personen met een ondersteuningsvraag en hun naastbetrokkenen. Deze beleidsvisie biedt de mogelijkheden om de begeleiding van seksueel gedrag in overeenstemming met deze ethische visie vorm te geven.

De **ethische begeleiding** bestaat uit twee sporen: het waken over minimumgrenzen en het bespreekbaar maken van verantwoordelijkheid. De begeleiding is gebaseerd op acht ethische criteria: veiligheid, ontwikkeling, gelijkwaardigheid, vrijwilligheid, toestemming, verbintenis, ouderschap en context (noot 2).

Deze begeleiding concretiseren we in elk team verder in een **begeleidingsvisie** voor een bepaalde doelgroep. Dit doen we in overleg met de personen met een ondersteuningsvraag en hun naastbetrokkenen. Deze begeleidingsvisie communiceren we vooraf, zodat ze weten wat de visie van het team is. Als beroepskrachten kunnen we dan in overeenstemming met deze visie handelen. We bespreken en evalueren deze begeleidingsvisie regelmatig.

Het beleid van de voorziening impliceert gepaste **voorlichting en vorming**, zowel voor personen met een ondersteuningsvraag als voor beroepskrachten. Voor personen met een ondersteuningsvraag is het essentieel om houdingen, inzichten en vaardigheden te leren voor een gezonde seksualiteitsbeleving en voor seksuele weerbaarheid. Voor beroepskrachten is het belangrijk om te leren deskundig en respectvol om te gaan met de seksualiteitsbeleving van anderen.

A. Twee sporen van begeleiding

(1) Waken over minimumgrenzen

Een eerste spoor in de begeleiding is het waken over minimumgrenzen van ethisch verantwoord seksueel gedrag. Die minimumgrenzen geven aan wanneer seksueel **gedrag grensoverschrijdend** is. Als dat zo is, hebben we de ethische opdracht om dit te bespreken en tussenbeide te komen om het seksuele gedrag te begrenzen en bij te sturen, en mogelijke betrokkenen tegen dit gedrag te beschermen.

Of de minimumgrens wordt geschonden of het seksuele gedrag grensoverschrijdend is, kunnen we evalueren aan de hand van een aantal ethische criteria. De minimumgrens wordt geschonden als er een **dreiging van ernstige schade** is aan één of meer van deze criteria. Elk criterium vormt een mogelijke grens. Het gedrag is grensoverschrijdend als er ernstige schade dreigt volgens het criterium. We proberen die schade zoveel mogelijk te voorkomen en treden op wanneer de schade wordt aangericht.

Daartoe kunnen we een aantal **grensregels opstellen** die ethisch grensoverschrijdend gedrag omschrijven. Als we die grensregels goed motiveren en communiceren, schept dit veel duidelijkheid voor personen met een ondersteuningsvraag en voor onszelf. We maken ook afspraken met de persoon met ondersteuningsvraag om dergelijk gedrag in de toekomst te voorkomen of te vermijden.

(2) Bespreekbaar maken van verantwoordelijkheid

Een tweede spoor is het bespreekbaar maken van verantwoordelijkheid. Vanuit een relationele ethiek kunnen we ons als beroepskrachten niet beperken tot het waken over de minimumgrenzen en tevreden zijn met het minimum van wat aanvaardbaar is. Kwaliteitsvolle ondersteuning moet méér zijn dan het minimum. Een relationele ethiek moedigt ons aan om ook te streven naar een **zo groot mogelijke eigen verantwoordelijkheid** om de kwaliteit van leven van de betrokkenen te verhogen.

We zien dit als een **begeleidings- of groeiproces** in verantwoordelijkheid, zodat personen met een ondersteuningsvraag zoveel mogelijk eigen verantwoordelijkheid kunnen nemen, in verhouding tot hun mogelijkheden en ontwikkeling, en rekening houdend met de kansen en de beperkingen die de context biedt. We proberen die verantwoordelijkheid te bevorderen met betrekking tot de ethische criteria. Elk criterium is een aandachtspunt bij het nemen van verantwoordelijkheid.

We kunnen de criteria op verschillende **niveaus van verantwoordelijkheid** indelen: veiligheid en ontwikkeling horen tot de persoonlijke verantwoordelijkheid; gelijkwaardigheid, vrijwilligheid, toestemming, ouderschap en verbintenis zijn vormen van relationele verantwoordelijkheid; en context impliceert verantwoordelijkheid op sociaal vlak.

B. Acht criteria in de begeleiding

In elk van deze twee sporen ontwikkelen we **ethische criteria** om de minimumgrenzen en de verantwoordelijkheid te toetsen. Daarvoor laten we ons inspireren door de criteria van Sensoa voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. We sturen die criteria zo bij dat ze passen in een ethisch denkkader waarin verantwoordelijkheid in relatie centraal staat (noot 2).

(1) Veiligheid: gezondheid en integriteit

- Waken over minimumgrens: Is er een risico van ernstige schade aan de fysieke of psychische gezondheid of integriteit? Is er een reëel risico op seksueel overdraagbare aandoeningen?
- Verantwoordelijkheid bespreken: Hoe kan de persoon met ondersteuningsvraag de gezondheid en integriteit van betrokkenen zoveel mogelijk bevorderen?

(2) Ontwikkeling: leeftijd en ontwikkeling

- Waken over minimumgrens: Is er een risico op ernstige schade aan de persoonlijke en emotionele ontwikkeling of functionering? Is er een grote wanverhouding van het seksuele gedrag tot leeftijd, ontwikkeling en functioneringsniveau?
- Verantwoordelijkheid bespreken: Hoe kan de persoon met ondersteuningsvraag het seksuele gedrag zo veel mogelijk laten aansluiten bij leeftijd en ontwikkeling?

(3) Gelijkwaardigheid: gelijke waardigheid in relatie

- Waken over minimumgrens: Is er een gevaar voor misbruik van macht of gezag? Is er gevaar voor misbruik van kwetsbaarheid of afhankelijkheid?
- Verantwoordelijkheid bespreken: Hoe kunnen de persoon met ondersteuningsvraag en partner een evenwichtige relatie met gelijke waardigheid bevorderen?

(4) Vrijwilligheid: vrijheid en vrije wil

- Waken over minimumgrens: Is er een gevaar voor ernstige aantasting van de vrijheid of vrije wil? Is er voldoende innerlijke beslissingsbekwaamheid? Is er externe druk of dwang? Is weigering mogelijk zonder negatieve gevolgen?
- Verantwoordelijkheid bespreken: Hoe kunnen de persoon met ondersteuningsvraag en partner de vrije keuze of vrije wil waarborgen?

(5) Toestemming: uitdrukkelijke toestemming

- Waken over minimumgrens: Is één van de partners niet akkoord met het seksuele gedrag? Is er wederzijds toestemming? Is de toestemming expliciet?
- Verantwoordelijkheid bespreken: Hoe kunnen de persoon met ondersteuningsvraag en partner de wederzijdse toestemming zo uitdrukkelijk mogelijk maken?

(6) Ouderschap: weloverwogen ouderschap (noot 3)

- Waken over minimumgrens: Is er een risico op ernstig tekortschieten in ouderschap en opvoeding? Is de eventueel gebruikte anticonceptie voldoende betrouwbaar?
- Verantwoordelijkheid bespreken: Hebben de persoon met ondersteuningsvraag en partner samen een kinderswens? Hoe kunnen ze zo correct mogelijk geïnformeerd worden over de gevolgen van een eventueel erfelijke belasting? Hoe kunnen ze ondersteund worden bij het maken van een zorgvuldig overwogen keuze voor ouderschap?

(7) Verbintenis: relatie en duurzaamheid

- Waken over minimumgrens: Bij dit criterium stellen we geen minimumgrens.
- Verantwoordelijkheid bespreken: Wensen de persoon met ondersteuningsvraag en partner een relatie die liefdevol, trouw en duurzaam is? Hoe kunnen ze een zo liefdevolle, trouwe en duurzame mogelijke relatie opbouwen?

(8) Context: privacy en ondersteuningsklimaat

- Waken over minimumgrens: Dreigt er ernstige schade aan de privacy van betrokkenen? Is er een risico dat iemand ongewenst getuige is van seksueel gedrag? Dreigt het goede zorgklimaat ernstig geschaad te worden?

- Verantwoordelijkheid bespreken: Hoe kan de persoon met ondersteuningsvraag de privacy en het goede ondersteuningsklimaat garanderen?

3. BESLUIT

Dynamiek van het verantwoordelijk seksueel gedrag

Vanuit hun behoeften en wensen en vanuit onze open respectvolle houding, begeleiden we in dialoog het seksuele gedrag van personen met een ondersteuningsvraag. Daarbij waken we over de minimumgrenzen en maken we hun verantwoordelijkheid bespreekbaar, en dit steeds aan de hand van ethische criteria.

Moreel beraad

Het ethisch denkkader met de twee sporen van het waken over minimumgrenzen en het bespreekbaar maken van verantwoordelijkheid op basis van een aantal criteria is een algemene benadering. Een voordeel hiervan is dat het denkkader gebruikt kan worden bij alle personen met een ondersteuningsvraag en in alle situaties. Een nadeel echter is dat het denkkader nog moet worden toegepast op de **concrete situatie** van de persoon met ondersteuningsvraag.

Om de kloof tussen de algemene visie en de concrete situatie te overbruggen, kunnen we gebruik maken van een methode voor ethische reflectie of moreel beraad. We kunnen dit model toepassen op elke situatie die zich voordoet. Voor de toepassing van de methode voor ethische reflectie of moreel beraad kunnen we een beroep op de **referentiepersoon ethiek** van het ortho(ped)agogisch centrum of de school.

NOTEN

Noot 1: wettelijke regeling

In het nieuwe seksueel strafrecht staan twee principes voorop: de niet-aantasting van de seksuele integriteit en de noodzaak van toestemming voor seksuele handelingen. De toestemming moet uitdrukkelijk zijn en kan tijdens de seksuele handelingen worden ingetrokken. De seksuele meerderjarigheid is 16 jaar, maar jongeren tussen 14 en 16 jaar kunnen seksuele contacten hebben als er wederzijdse toestemming is en als er niet meer dan drie jaar leeftijdsverschil is.

Noot 2: ethische criteria

Om de ethische criteria te bepalen, doen we een beroep op het Vlaggensysteem van Sensoa: toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, gepast voor het ontwikkelings- en functioneringsniveau, gepast voor de context, en impact (Frans, 2021).

We hernoemen enkele criteria: gepast voor het ontwikkelings- en functioneringsniveau wordt 'ontwikkeling', gepast voor de context wordt 'context', en impact wordt 'veiligheid'. We voegen ook twee criteria toe die belangrijk zijn vanuit een relationele verantwoordelijkheidsethiek: 'verbintenis' in de relatie tussen de partners en verantwoord 'ouderschap' ten opzichte van het toekomstig kind.

Tot slot kunnen we de criteria groeperen op verschillende niveaus van verantwoordelijkheid: veiligheid en gepastheid voor ontwikkeling horen bij persoonlijke verantwoordelijkheid; gelijkwaardigheid, vrijwilligheid, toestemming, ouderschap en verbintenis zijn vormen van relationele verantwoordelijkheid; en gepastheid voor context is verantwoordelijkheid op sociaal vlak.

Noot 3: weloverwogen ouderschap

In het kader van dit advies kunnen we geen gefundeerde visie op weloverwogen ouderschap ontwikkelen. Wel nemen we ouderschap op als één van de ethische criteria in de begeleiding.

VERWIJZINGEN

Literatuur

- Erika Frans, *Sensoa Vlaggensysteem voor volwassenen. Bespreekbaar maken van seksueel grensoverschrijdend gedrag*, Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2021,
zie: [Sensoa vlaggensysteem voor volwassenen - boek | Sensoa](#)
- Axel Liégeois, *Waarden in dialoog. Ethiek in de zorg*, Leuven: LannooCampus, 2019,
zie: [Handboek Waarden in dialoog | Uitgeverij Lannoo](#)
- WHO (World Health Organization), *Sexuality*, 2006, update 2010.
zie: [Sexual health \(who.int\)](#)

Websites

- Aditi: [Seksualiteit en Intimiteitszorg op maat - www.aditivzw.be](#)
- Cavaria: [Welkom | cavaria \(cavaria.be\)](#)
- Grenswijs: <https://www.grenswijs.be/reageren-op-seksueel-gedrag>
- Mediawijs: <https://www.mediawijs.be/nl/dossiers/sexting>
- Sensoa: <https://www.sensoa.be/vlaggensysteem-hoe-reageren-op-seksueel-grensoverschrijdend-gedrag>

LEDEN VISIEGROEP ETHIEK IN WELZIJN EN BUITENGEWOON ONDERWIJS

- Aartrijke, O.C. Cirkant: Hanne Colpaert en Ann Vandecaveye
- Bellingen, O.C. Huize Terloo: Griet Van Cutsem
- Brecht, O.C. Clara Fey: Silvie Bastiaens, Bart Corneillie, Jean Rivière en Indy Van Noten
- Gent, O.C. Styrka: Ilse De Sutter en Lieselot Hinnekint
- Gent, Organisatie Broeders van Liefde: Mario De Maet en Axel Liégeois
- Gentbrugge: M.F.C. Sint-Gregorius & Gijzenzele, O.C. De Beweging: Jessica De Pauw
- Leuven, O.C. Het Roerhuis: Wilfried Jorissen
- Lier, BuSO en BuBaO De Regenboog: Gunther De Vries
- Lummen, K.O.C. Sint-Ferdinand: Luc Vandeput en Majke Jongen
- Roeselare, O.C. Sint-Idesbald & Handzame, O.C. Sint-Jan de Deo: Inge Declerck, Mathias Gobbin
- Sint-Lambrechts-Woluwe, O.C. Koninklijk Instituut Woluwe: Magali De Schryver, Silke De Smedt en Cindy Vleugels
- Vurste, O.C. Ebergiste: Toby De Blauwer en Kyra Van Isterbeek